

Тонузов Олег Михайлович — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, віце-президент Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту педагогіки НАПН України.

Коло наукових інтересів: організація науково-дослідної діяльності, підручникотворення, методика навчання географії України, інноватика в освіті. Автор більше як 250 наукових публікацій (в тому числі у співавторстві). Член спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій. Входить до складу редколегії кількох фахових видань.

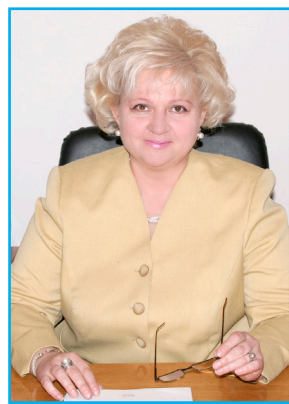
e-mail: proftop@ukr.net.

Калініна Людмила Миколаївна —

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; голова науково-методичної комісії з інформатизації закладів освіти НМР МОН України (з 2011 р.), науковий консультант Асоціації керівників шкіл України (з 1996 р.), член науково-експертної ради Державної інспекції навчальних закладів України.

Коло наукових інтересів: теорія та методика управління освітою, реформування освіти та модернізації системи управління освітою, інформаційний та стратегічний менеджмент в сфері освіти, теорія активних складноорганізованих систем. Автор і співавтор понад 280 наукових праць.

e-mail: gelena@i.ua

УДК 002.8:371.30

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЇ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

У статті розкрито науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління у сфері освіти; концепти, сутність та специфіку методологій на основі аналізу наукового доробку учених із різних галузей наукового знання, представлено розв'язання наукової задачі побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом як специфічної сфери управлінської діяльності, освітнього менеджменту та практики управління сферою освіти цифрової доби; розкрито методологічні та теоретичні основи організаційного механізму управління як наукового феномена і об'єкта дослідження в теорії та методиці управління освітою.

Ключові слова: методологія; метод; методика; філософія управління; системний аналіз; системно-кібернетичний підхід; рівнева система; механізм; організаційний механізм.

Постановка проблеми. Модернізація як комплексний процес системних змін у державі та сфері освіти також, як її складника та об'єкта управління, детермінує системний характер змін у ракурсі демократизації, децентралізації, де бюрократизації управління, використання сучасних НІТ, програмного забезпечення, соціальних онлайн-інструментів, сервісів, наукових здобутків шкіл менеджменту. У цьому ракурсі йдеться не про часткові

зміни в управлінні закладами освіти у ЗСО, а про системну модернізацію чинної системи управління як державно-громадської з принципово новим і дієвим комплексом організаційних механізмів управління.

Механізми адміністративно-командного управління, бюрократичні механізми та механізми управління за нормативно встановленими правилами, характерні для закритих жорстко детермінованих ззовні систем державного управління вищого порядку та сформовані ще у 80–90-х рр. ХХ ст. індустріального суспільства, наразі явно суперечать цілям і завданням державної освітньої політики в Україні відповідно до викликів ринкової економіки знань, демократичного та цифрового суспільства, потребам різних верств українського суспільства, стоять на заваді забезпечення рівного доступу до якісної освіти європейського гатунку та перешкоджають поступальному інноваційному розвитку сфери освіти. Незважаючи на багаточисельні міжнародні комунікації та реалізацію в Україні проектів у сфері освіти, світовий досвід імплементації ефективно діючих організаційно-економічних механізмів управління набув лише локального провадження у вітчизняну практику управлінської діяльності. Має місце об'єктивна суперечність між потребами шкільної практики в ефективному управлінні та відсутністю науково обґрунтованого ефективного комплексу організаційних механізмів управління як основи процесів саморегуляції та саморозвитку в складноорганізованих активних системах, яким іманентно притаманна функція управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Важливе теоретико-методологічне значення для розвідки мають фундаментальні дослідження із загальних питань теорії управління Р. Акоффа, В. Бикова, П. Друкера, Г. Мінцберга, В. Кременя, Т. Куна, О. Новікова, С. Сисоєвої, Дж. Форрестера, М. Фуллана, П. Чекланда, Г. Щедровицького. Сучасні наукові розвідки з проблем управління освітою на різних рівнях, запровадження державних механізмів управління, інновацій як механізму розвитку освіти містять праці В. Бондаря, Н. Бібік, А. Гуржія, С. Клепка, В. Лугового, О. Ляшенка, В. Маслова, В. Огнев'юка, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, О. Топузова та ін. [1; 4; 7; 13; 16]. Незважаючи на широке коло сучасних розвідок за спеціальностями 25.00.02 (механізми державного управління) та 13.00.06 (теорія та методика управління освітою), виникає потреба у фундаментальному дослідженні методології системи організаційних механізмів управління школою на демократичних засадах, міжгалузевому розгляді та визначенні такого комплексу організаційних механізмів управління та системи механізмів управління ЗСО, який сприятиме розвитку людського капіталу, організаційному, технологічному та інноваційному розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у висвітленні наукового дискурсу методологій, застосованих під час розв'язання окресленої наукової задачі побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Управління освітою як сучасна галузь наукового знання формує свій категоріально-понятійний апарат і ядро теорії, спираючись на міжгалузевий здобуток природничих і соціальних наук і на методологію науки. У межах цієї статті обмежимося розглядом здобутку вітчизняних і зарубіжних учених під кутом зору їх наукової значущості, теоретичної та практичної цінності для розв'язання окресленої та наведеної вище наукової задачі як об'єкта наукового пізнання, об'єкта реальної управлінської дійсності та предмета фундаментального дослідження «Теорія і технології реалізації організаційних механізмів управління діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів» наукового колективу лабораторії управління освітніми закладами (2012–2014 рр.) та відділу економіки та управління ЗСО Інституту педагогіки НАПН України (2015–2017 рр.) та методології дослідження.

Науково-дослідна діяльність (НДД) співробітників відділу під час здійснення фундаментальних досліджень була детермінована сферно-синергетичною дослідницькою парадигмою, вони прагнули на рівні зразків нового мислення та діяльності здобути нові управлінські знання на нових світоглядних підвалинах, систематизувати та узагальнити наявні вже в науковому дискурсі знання щодо наукової задачі. Характер науково-дослідної діяльності

детермінував необхідність її організації та застосування, окрім *загальнонаукової методології*, ще й *методології спеціальних наук*, які використовували вчені та науковці відділу, і тих чи інших галузей наукових знань, зокрема управління освітою, педагогіка здоров'я, філософія управління освітою, соціологія управління, освітологія, освітній менеджмент тощо.

Смислове поле дефініції «методологія», її сутність та структура розглянуті шляхом контент-аналізу та теоретичного аналізу авторських трактувань у науковому дискурсі методології науки, зважаючи на сучасний контекст розуміння, і знайшли відображення у працях вітчизняних учених О. Топузова, С. Сисоєвої, О. Савченко, С. Гончаренка, В. Огнев'юка, Л. Паращенко в контексті окресленої наукової задачі та управління навчальним закладом як самостійного напрямку наукових досліджень [1; 4; 13; 16].

За результатами системного, теоретичного, термінологічного аналізу та контент-аналізу, варто констатувати, що у науковому дискурсі наявна множина методологій, відповідно до моделей розвитку науки (класична, некласична, постнекласична), екстраполяція яких відбулася під час здійснення фундаментального дослідження відповідно до визначених об'єктів, предметів, мети та завдань НДР і за її підтемами. Це такі *методології*: методологія дослідження замкнених динамічних систем на основі діалектичного метода Г. Гегеля, діалектична методологія; жорстка системна методологія (В. Афанасьєв, Ч. Барнард, І. Блауберг, В. Бондар, О. Бережна, В. Красвський, М. Каган, В. Маслов, Ф. Перегудов, Ф. Тарасенко, Е. Юдін, В. Садовський); методологія освітології (В. Огнев'юк, С. Сисоєва); методологія управлінської діяльності (В. Кремень, В. Луговий, Л. Паращенко, О. Новіков та ін.); «часткова методологія», «пан-методологія» і «методологія з обмеженою відповідальністю» (В. Розін); м'яка системна методологія (П. Чекланд, Л. Паращенко); СМД-методологія – системомислєдїальнісна методологія (Г. Щєдровицький та його наукова школа); синергетична методологія (І. Пригожин, І. Стенгерс); методологія художньої, філософської та інших видів діяльності (В. Кремень, В. Луговий, О. Новіков); методологія освіти (О. Новіков); фундаментальна або філософська методологія, загальнонаукова методологія, постнекласична методологія, прогностична методологія, методологія змін пріоритетів і парадигм тощо.

Методологія управління навчальним закладом і освітою в загальній системі методологічного знання посідає відповідний ієрархічний рівень, на що зважаєно у процесі пізнавальної, науково-дослідної діяльності та під час вироблення методологічних знань науковим колективом відділу. Виконання поставлених завдань цього фундаментального дослідження ґрунтувалося на *дєскриптивній* (описовій) та *прєскриптивній* (нормативній) *формах* методологічних знань у їх органічній єдності. Методологічне знання в *дєскриптивній формі* представляє науково-пізнавальний опис предмета дослідження – теорії та технологій реалізації організаційних механізмів управління загальноосвітніх навчальних закладів. Воно охоплює: теоретичне пояснення суті феномена механізму, теоретичне обґрунтування методологічних джерел, загальнофілософської, конкретно наукової характеристики базових і похідних понять, раціональний добір методів і технік дослідження. *Прєскриптивну форму методологічних знань*, пов'язану з визначенням нормативних орієнтирів (мета, завдання, характер наукового пізнання, логіка розгляду феноменів, програма дослідно-пошукової роботи, експерименту тощо) для проведення дослідження, спрямовано на регуляцію науково-дослідної діяльності. Так, об'єктом фундаментального дослідження визначено наукові здобутки учених і практичний досвід управління сучасними загальноосвітніми навчальними закладами в умовах модернізаційних змін. Предмет дослідження – теорія побудови й технології розроблення та впровадження організаційних механізмів управління загальноосвітніми навчальними закладами на засадах тектології, системології, синергетики та сучасних концепцій менеджменту.

Мета дослідження полягала в обґрунтуванні та експериментальній перевірці теоретичних засад відбору, класифікації, проектування та запровадження організаційних механізмів управління загальноосвітніх навчальних закладів на засадах тектології, системології, синергетики та сучасних концепцій менеджменту в умовах модернізаційних

змін, розробці інформаційно-технологічного забезпечення ефективно діючих механізмів управління функціонуванням та інноваційним розвитком ЗНЗ.

Для здійснення дослідження визначено такі завдання: 1) здійснити системний і контент-аналіз генезису теоретичних засад менеджменту та визначити його вплив на розвиток організаційних структур і механізмів управління ЗНЗ у сфері освіти; 2) з'ясувати сутність та виявити особливості феномена «механізм управління» та його різновидів, зокрема «організаційний механізм управління ЗНЗ», «економічний механізм у ЗСО», «інвестиційний механізм», «фінансово-економічний механізм управління» тощо; 3) визначити та конкретизувати сутність категоріально-понятійного апарату проблеми дослідження, методологію дослідження проблеми; 4) вивчити вітчизняний і зарубіжний досвід наукових розробок організаційних і економічних механізмів управління у сфері освіти та їх використання керівниками в управлінській діяльності; 5) проаналізувати правове та інформаційне забезпечення організаційних механізмів управління ЗНЗ; 6) осмислити концептуальні підходи та принципи дії механізмів управління ЗНЗ у сфері освіти; 7) визначити та науково обґрунтувати зміст і структуру технологій формування різних видів організаційних і економічних механізмів управління ЗНЗ та експериментально перевірити принцип їх дії на практиці; 8) концептуально обґрунтувати наукові засади побудови, змісту та структури моделей організаційних та економічних механізмів управління, адекватних державно-громадській формі, та експериментально перевірити ефективність управління щодо реалізації принципу доступності ЗСО і забезпечення високої якості освіти як пріоритетних напрямів освітньої політики; 9) побудувати та експериментально перевірити ефективність дії механізмів державно-громадського управління ЗНЗ у ЗСО з урахуванням модернізаційних змін; 10) проаналізувати та узагальнити результати експерименту на засадах кваліметричної експертизи, підготувати науково-методичні рекомендації для керівників у ЗСО.

Методологію в контексті порушеної проблеми дослідження варто розглядати не лише як науку про пізнання феномена управління у сфері освіти, а як систему методологічних знань і способів здобуття цих знань під час пізнавальної та науково-дослідної діяльності, що має на меті здобуття нових знань та систематизацію інтегрованих знань з різних галузей наук про засади, структуру і ядро теорій машин і механізмів, економічного механізму, соціального механізму, державного управління, управління освітою, менеджменту; про принципи, підходи та способи здобуття цих знань, обґрунтовані програми і логічну побудову розвідок дослідників; про вибір методів, адекватних предмету дослідження; про об'єктивну управлінську дійсність і оцінки якостей досліджень.

Методологія фундаментального дослідження спрямована на пізнання і розуміння сутнісної природи механізму, механізмів управління та розвитку управління, їх взаємозв'язку з феноменом управління у складноорганізованих мегасистемах, до яких належать заклади освіти різних типів і ЗСО, яким притаманна напіввідкритість, а в деяких реальних ситуаціях – відкритість, здатність до самоорганізації та активність під час діяльності суб'єктів управління та самоуправління.

Можливість отримання цілісного знання про об'єкт дослідження переважно пов'язана з уявленнями про сучасну управлінську дійсність, складниками якої є педагогічна наука та практика управління в ЗСО. Управлінську дійсність представлено множиною різноманітних складноструктурованих систем: соціальних, педагогічних, соціотехнічних, фінансово-економічних, технічних, інформаційних, організаційних, активних, стохастично гуманітарних тощо, які потребували конструктивно-критичного вивчення та аналізу перебігу процесів у них, їхніх параметрів, співставлення прогнозованих і одержаних результатів.

Зважаючи на наведені інтерпретації сутності поняття «методологія», управлінської дійсності та розглядаючи основу як «<...> достатню умову для будь-яких процесів: *буття, пізнання, мислення або діяльності*» [Цит. за: 6, с. 11] (виділ. авт. – Л. К.), окреслимо методологічні основи порушеної проблеми *побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом у загальній середній освіті.*

Розгляд методологічних основ дослідження як сукупності достатніх умов для пізнання, мислення або діяльності, управління, модернізації управління в ЗСО за ступенем теоретичного узагальнення здійснено із застосуванням 4-рівневого методологічного аналізу в категоріях інформаційно-синергетичної парадигми управління як специфічної форми філософсько-наукового знання на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства. Методологічний аналіз як метод і дієвий інструмент із застосуванням мислення та загальнологічних прийомів (аналіз і синтез, абстрагування, індукція та дедукція, аналогія, моделювання та ін.) застосовано 4-рівневий: філософський, загальнонауковий, конкретнауковий і власне методичний.

Перший *філософський рівень методологічного аналізу* представлений системним, діяльнісним, генетичним та еволюційним науковими підходами. На другому *загальнонауковому рівні методологічного аналізу* перебували «<...> гносеологія (теорія пізнання) і семіотика (наука про знаки)» як розділи наукознавства – теорії науки [Цит. за: 6, с. 12], а також міждисциплінарний, інтеграційний, синергетичний та функційний наукові підходи. Третій рівень *методологічного аналізу* конкретної науки чи групи наук (для проведеного дослідження – науки управління) передбачав застосування цивілізаційного, особистісного, діяльнісного, аксіологічного, синергетичного, системно-кібернетичного, культурно-історичного, культурологічного та інших підходів. На цьому рівні *методологічного аналізу* були також застосовані ті підходи, що використовуються в освіті, зокрема аксіологічний, контекстний, герменевтичний, особистісно-діяльнісний. До цього рівня належить і компетентнісний підхід, який надав змогу визначити результативно-цільову спрямованість освіти та результати діяльності суб'єктів освітнього процесу та управління в компетентнісних концептах. На четвертому *методичному рівні методологічного аналізу* представлені методики та техніки об'єкта пізнання, які розроблено, відібрано або модернізовано науковими співробітниками.

Міждисциплінарний розгляд проблематики забезпечував дослідницький апарат, який за структурою багаторівневий і охоплював ідеї, поняття, філософські, педагогічні та управлінські концепції, а також сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, емпіричного та теоретичного рівнів, адекватних об'єкту та предмету дослідження. Наприклад, для порушеної проблематики дослідження – це філософські концепції феномена інформації (функціональна й атрибутивна), концепція знака, концепція філософії інформаційної цивілізації, фундаментальні теорії та концепції менеджменту, економіки освіти та педагогіки.

Наприклад, загальнофілософська методологія окресленої проблематики фундаментального дослідження базувалася на методології науки, спільних законах розвитку природи, суспільства та людини; філософсько-психологічній теорії діяльності; соціальній детермінації свідомості та поведінки людини; системному підході до пізнання й перетворення практики управління в ЗСО, що передбачало вивчення цього явища з позицій цілісності та у взаємозв'язку всіх його складників; системному аналізі задля моделювання та проектування складноорганізованих систем у сфері освіти та систем управління ними, «<...> пошуку, планування та реалізації змін, які призначені для ліквідації проблем» [Цит. за 6: с. 12]; діяльнісному, генетичному та еволюційному наукових підходах.

Для вивчення організаційних механізмів управління як різновидів механізмів управління у сфері освіти важливими були фундаментальні *філософські ідеї*, що базувалися на поняттях матерії не лише на абстрактно загальному рівні її розвитку від «простого до складного», а й з розкриттям сутності положень теорії відображення, відхилення, симетрії та асиметрії процесів, внутрішніх механізмів самоорганізації, механізмів активності та саморозвитку матерії. Це передусім діалектичний закон переходу кількості у нову якість; *філософські положення* теорії наукового пізнання про *активну роль особистості* в перетворенні дійсності; діалектична теорія про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ об'єктивної дійсності; *положення філософії* інформаційної цивілізації Р. Абдєєва «<...> про зв'язок центральної категорії діалектики з поняттями інформації, організації, управління <...>» [Цит. за: 6, с. 13]; *наукові засади філософії інформаційної цивілізації* щодо сутності наукових феноменів інформації, інформаційних процесів і систем,

нелінійності процесів самоорганізації, *соціологічні та психологічні основи теорії діяльності; положення теорії систем* про об'єктивність і закономірності розвитку суспільства, ієрархію цілей управління розвитком складних об'єктів, діалектичну єдність класичних та інноваційних підходів; процес як цілісну, поліструктурну, динамічну систему; *положення* про закономірності розвитку соціальних організацій; *принципи управління* соціально-педагогічними системами, взаємозв'язку емпіричного та теоретичного аспектів управлінської діяльності.

У пізнанні та філософському осмисленні генези, природи та сутності феномена механізму управління спиралися на онтологію управління як філософію буття, сутність якої детально висвітлено в монографії [2, с. 36–37], як і обґрунтовані теоретичні засади побудови комплексного організаційного механізму управління закладами освіти [2]. *Логіку управління* в дослідженні соціального феномена механізму управління було вибудовано з урахуванням концепції «критичного реалізму» К. Поппера й постпозитивізму Т. Куна, що полягала у розгляді реальної історії поставання та становлення механізму управління в науці та яку враховано під час аналізу існуючих наукових парадигм, концепцій, теорій управління різних шкіл менеджменту, процесів їх еволюції та обґрунтуванні нових, утворення ядра теорії управління та визначення наукового статусу базових понять дослідження тощо.

Системний підхід уможливив виявити сутність та специфіку ЗНЗ як об'єкта управління та дослідження, механізму управління та його різновидів у сфері освіти (організаційних механізмів управління, механізмів аналізу, механізмів координації, механізмів розвитку, механізмів функціонування та ін.) з позицій цілісності, взаємозбагачення здобутку менеджменту з суміжними із ним галузями наук, вплив механізмів на ефективність здійснення управління в умовах багатовекторної трансформації суспільства; розробити та теоретично обґрунтувати модель комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ як складної системи та компоненти мегасистеми управління інноваційним розвитком ЗНЗ у ЗСО тощо.

Усвідомлюючи цивілізаційну важливість феномена управління й розглядаючи механізм управління як атрибут, іманентно йому притаманний, за *раціонального підходу* які співвідносяться як ціле і складник цілого, зазначимо, що сутнісний смисл тринарної системи «управління – механізм управління – організаційний механізм управління» слугував методологічною одиницею аналізу розвитку наукового управлінського знання в контексті взаємозв'язку та взаємодії цих управлінських феноменів. Отже, досягнути сутнісну своєрідність загальнонаукового феномена управління неможливо було поза баченням діалектичного характеру його єдності з механізмом управління. Однак не лише пізнавальний та науковий інтерес загострює проблему феноменів управління та механізму управління в їх взаємодії. Її значення зумовлюється насамперед потребами сучасної практики управління освітою і певною мірою спонукає до системного аналізу як смислової своєрідності, так і генетичної та структурної взаємності *управління та механізму*, розгляду генезису цих феноменів на окреслених методологічних засадах й обґрунтування теоретичних засад побудови та технологій впровадження організаційних механізмів управління ЗНЗ у ЗСО.

Науковим колективом відділу економіки та управління ЗСО на основі окреслених методологічних засад уперше *обґрунтовано теоретичні основи організаційного механізму управління* як наукового феномена й об'єкта дослідження в теорії та методиці управління освітою; *механізми управління ЗСО* як систему-конфігуратор, що регулює потоки системи ЗСО (підготовка учителів, розроблення контенту ЗСО, соціально-економічний статус учнів, фінансування ЗСО), зміна яких визначає її рівні; *загальні закономірності управління сучасними загальноосвітніми навчальними закладами*: 1) модернізація управління сферою освіти; 2) циклічність логічної послідовності функцій управління; 3) залежність ефективності управління від рівня аналітичного прогнозування та якості моделювання наступної діяльності; 4) збалансованість стратегічного й оперативно-регулятивного менеджменту; 5) наявність руйнівних деструктивних і дестабілізуючих факторів та процесів, а також необхідність постійних важелів їх попередження та протидії їм; 6) залежність ефективності управління від адекватного керівництва на всіх структурних рівнях і всієї системи в цілому [2; 8; 9; 10; 12].

Визначено та теоретично обґрунтовано тенденції розвитку державно-громадського управління у сфері освіти на демократичних засадах: детермінованості змісту державно-громадського управління ЗНЗ, переходу державно-громадської форми управління від авторитарно-бюрократичної до демократичної; невідповідності бюджетного фінансування ЗНЗ вимогам суспільства до якості навчання й виховання з орієнтацією на самофінансування; «старіння» педагогічних кадрів; розвиток конкурентних переваг ЗНЗ різних типів та форм; впровадження Інтернет-технологій та освітніх інновацій в управління ЗНЗ і навчально-виховний процес [9]; організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу з урахуванням регіональної специфіки Київської обл.; методологічні основи моделювання комплексного організаційного механізму управління діяльністю ЗНЗ; механізми менеджменту/фінансування системи загальної середньої освіти [2; 6; 8; 12; 13; 14]. У процесі виконання третього завдання дослідження систематизовано ядро теорії механізму управління освітою через розкриття сутності та специфіки категоріально-понятійного поля – механізм і його соціальний контекст, механізм управління, організаційний механізм управління, організаційно-економічний механізм, нормативно-правове та інформаційне забезпечення організаційного механізму управління, інноваційний механізм розвитку, інформаційне управління, джерела інформації, інформаційні процеси, інформаційна та управлінська діяльність керівника; виявлено взаємозв'язок тринарної системи «управління – механізм управління – організаційний механізм управління». Під час фундаментального дослідження з'ясовано специфіку різновидів організаційних механізмів управління закладами освіти, що утворюють комплексний організаційний механізм; виявлено вплив класу організаційних механізмів на ефективність управлінської діяльності керівників експериментальних шкіл; науково обґрунтовано й експериментально встановлено причинно-наслідковий зв'язок між впровадженням інформаційного забезпечення комплексного організаційного управління й організацією ефективного управління [2; 13; 14].

Упродовж 2012–2017 рр. розроблено та практично впроваджено методичні рекомендації з питань ефективного використання організаційного механізму державно-громадського управління освітнім округом сільської місцевості; експериментально перевірено ефективність технологій реалізації організаційних механізмів впровадження Державного стандарту загальної середньої освіти; фінансовий інструментарій, методику визначення нормативних витрат на надання державних послуг і нормативних витрат на утримання майна державних освітніх установ; методику фінансово-економічного обґрунтування освітніх проектів/програм; організаційно-фінансовий механізм і технологія його реалізації «кошти йдуть за учнем» [11; 13; 14; 15]. Уточнено форми реалізації інвестиційних механізмів: фінансова, інноваційна, інтелектуальна, інформаційна.

Висновки та перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі. Запропоновані методологічні підходи до розв'язання наукової задачі дали змогу обґрунтувати теоретичні засади та технології впровадження різних видів організаційного механізму управління в сучасних умовах функціонування загальноосвітніх навчальних закладів й освітнього округу сільської місцевості відповідно до поставлених завдань НДР та знайшли відображення в науковому доробку колективу відділу за 2012–2017 рр., які оприлюднено у відкритому доступі мережі Інтернет: електронній бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України (режим доступу: <http://undip.org.ua/news/library/index.php>), електронній бібліотеці НАПН України (режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/>) та фахових виданнях. Це електронні видання двох монографій: Калініна Л. М. Теоретико-методичні засади інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом: монографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707101/>; Островерхова Н. М. Теоретичні засади організаційних механізмів впровадження державних стандартів у ЗСО: монографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707299/>.

Шість електронних посібників: 1. Климчук І. О. Теорія і технології реалізації інвестиційних механізмів ушкільній освіті: посібник [Електронний ресурс]/І. О. Климчук. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 87 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707330/>; 2. Маслов В. І.

Організаційні механізми державно-громадського управління загальноосвітніми навчальними закладами в умовах модернізаційних змін: посібник [Електронний ресурс] / В. І. Маслов, Л. М. Калініна, М. В. Неруш. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 117 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/707424/>; 3. Осадчий І. Г. Організаційний механізм управління освітнім округом сільської місцевості: електронний посібник [Електронний ресурс] / І. Г. Осадчий. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 75 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707099/>; 4. Онаць О. М. Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління загальноосвітніми навчальними закладами: посібник [Електронний ресурс] / О. М. Онаць; за наук. ред. Л. М. Калініної. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 109 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/707332/>; 5. Паращенко Л. І. Теорія та технології формування моделі системи економічних механізмів управління загальною середньою освітою: посібник [Електронний ресурс] / Л. І. Паращенко. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 197 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707098/>; 6. Шевцов М. Г. Правове і технологічне забезпечення організаційного механізму управління діяльністю ЗНЗ в умовах модернізаційних змін: посібник [Електронний ресурс] / М. Г. Шевцов. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 95 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707097/>; 3 опубліковані посібники: Калініна Л. М. Google-сервіси для вчителя. Перші кроки новачка: навч. посібн. / Л. М. Калініна, М. В. Носкова. – Львів, ЗУКЦ, 2013. – 182 с. / (Гриф МОН – рекомендовано МОН лист «№ 1/11-17042 від 07.11.2013 р.») [5; 11] за проміжними результатами дослідження, із яких 2 мають гриф МОН України; 45 статей (режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/leem/>), із них 22 – у наукових фахових виданнях та трьох зарубіжних виданнях, які входять до наукометричних баз даних та 23 тезах.

Одержані наукові та практичні результати відкривають нові дослідницькі перспективи для розв'язання нагальних проблем практики державно-громадського управління новою українською школою як складноорганізованою соціоактивною, що потребує наявності «агентів активних дій» – активних замовників освіти, громадян та інституцій, орієнтованих на цінності демократичного суспільства, вмотивований особистісний розвиток та прояви активності у різних видах діяльності та на громадянську активність у житті суспільства; здатних до генерування та впровадження прогресивних інноваційних змін на партнерських засадах не лише на рівні конкретної школи, а й у сфері освіти та на державному рівні.

Використані джерела

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Калініна Л. М. Теоретико-методичні засади інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом [Електронний ресурс] : монографія / Л. М. Калініна. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 285 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707101/>. – Назва з екрана.
3. Калініна Л. М. Синкретизм державного та громадського компонентів у системі управління освітою в умовах розвитку демократії / Л. М. Калініна, О. М. Онаць // Механізми управління розвитком організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4–5 квіт. 2013 р. – К.: Арт Економі, 2013. – С. 33–43.
4. Калініна Л. М. Концептуальна модель системи управління ЗНЗ з позицій системно-кібернетичного підходу / Л. М. Калініна // Освіта і упр. – 2004. – Т. 7. – № 3/4. – С. 7–18.
5. Калініна Л. М. Управління здоров'язбережувальною діяльністю в школі : метод. посіб. / Л. М. Калініна, В. П. Лавринчук, А. Ф. Остапенко, Т. В. Самчук; за наук. ред. Л. М. Калініної. – Київ-Володимирець, 2012. – 237 с. (Диплом «Золота медаль» на IV Національній виставці-презентації навчальних закладів «Інноватика в сучасній освіті» (16–18 жовтня 2012 р., Виставковий центр «КиївЕкспоПлаза», м. Київ) у номінації «Упровадження інновацій в освітній простір»).
6. Калініна Л. М. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти [Електронний ресурс] / Л. М. Калініна // Рідна школа. – 2017. – № 1–2 (січень-лютий). – С. 8–17. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/706725/>

7. Калініна Л. М. Загальноосвітній навчальний заклад як соціально-педагогічна система і об'єкт педагогічної діяльності / Л. М. Калініна // Рідна шк. – 2009. – № 5–6. – С. 12–17.
8. Калініна Л. М. Теорія і технології організаційних механізмів управління діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів / Л. М. Калініна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2014 рік. – К. : Педагогічна думка, 2014. – С. 90–92.
9. Маслов В. І. Організаційні механізми державно-громадського управління загальноосвітніми навчальними закладами в умовах модернізаційних змін [Електронний ресурс] : посібник / В. І. Маслов, Л. М. Калініна. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 117 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707424/>
10. Онаць О. М. Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління загальноосвітніми навчальними закладами [Електронний ресурс] : посібник / О. М. Онаць ; за наук. ред. Л. М. Калініної. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 112 с. : Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/707332/>
11. Організаційні механізми впровадження Державного стандарту загальної середньої освіти [Електронний ресурс] : посібник / Н. М. Острроверхова, Л. М. Калініна, Л. Л. Стратійчук та ін. / за ред. Н. М. Острроверхової. – Київ-Херсон, 2014. – 174 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/7798/>
12. Паращенко Л. І. Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми : монографія / Л. І. Паращенко. – К. : Майстер книг, 2011. – С. 284–285. – 536 с.
13. Паращенко Л. І. Теорія та технології формування моделі системи економічних механізмів управління загальною середньою освітою [Електронний ресурс] : посібник / Л. І. Паращенко. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 197 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707098/>
14. Топузов М. О. Проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів у сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / М. О. Топузов // Український педагогічний журнал. – 2017. – № 1. – С. 26–36. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/706821/>
15. Топузов М. О. Розроблення змісту проектування інформаційно-освітнього середовища ВНЗ у системі організаційно-економічного механізму / М. О. Топузов // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2012. – № 3 (65). – С. 210–215.
16. Топузов О. М. Організаційні стратегії як детермінанти розвитку організаційної культури / О. М. Топузов, Л. М. Калініна // Сучасні тенденції розвитку організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу в інформаційному суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 10 квітня, 2014 р. / [за заг. ред. О. М. Топузова ; Ін-т педагогіки, НАПН України]. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 4–17.

References

1. Entsiklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy ; holovnyi red. V. H. Kremen. – К. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
2. Kalinina L. M. Teoretyko-metodychni zasady informatsiinoho zabezpechennia orhanizatsiinoho mekhanizmu upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom [Elektronnyi resurs] : monohrafiia / L. M. Kalinina. – K. : Pedahohichna dumka, 2014. – 285 s. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/707101/>
3. Kalinina L. M. Synkretizm derzhavnogo ta hromadskoho komponentiv u systemi upravlinnia osvitoiu v umovakh rozvytku demokratii / L. M. Kalinina, O. M. Onats // Mekhanizmy upravlinnia rozvytkom orhanizatsiinoi kultury zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., 4–5 kvit. 2013 r. – K. : Art Ekonomii, 2013. – S. 33–43.
4. Kalinina L. M. Kontseptualna model systemy upravlinnia ZNZ z pozytsii systemno-kibernetynohoho pidkhotu / L. M. Kalinina // Osvita i upr. – 2004. – T. 7. – N 3/4. – S. 7–18.
5. Kalinina L. M. Upravlinnia zdoroviazberezhuvainoiu diialnistiu v shkoli : metod. posib. / L. M. Kalinina, V. P. Lavrynychuk, A. F. Ostapenko, T. V. Samchuk / za nauk. red. L. M. Kalininoi. – Kyiv-Volodymyrets, 2012. – 237 s. (Dyplom «Zolota medal» na IV Natsionalnii vystavtsi-prezentatsii navchalnykh zakladiv «Innovatyka v suchasni osviti» (16–18 zhovtnia 2012 r., Vystavkovyi tsentr «KyivEkspoPlaza», m. Kyiv) u nominatsii «Upravadzhennia innovatsii v osvitniy prostir»).
6. Kalinina L. M. Naukovyi dyskurs suchasnykh metodolohii orhanizatsiinoho mekhanizmu upravlinnia v sferi osvity [Elektronnyi resurs] / L. M. Kalinina // Ridna shkola. – 2017. – N 1–2 (sichen-liutyi). –

- S. 8–17. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/706725/>
7. Kalinina L. M. Zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad yak sotsialno-pedahohichna systema i ob'iekt pedahohichnoi diisnosti / L. M. Kalinina // Ridna shk. – 2009. – N 5–6. – S. 12–17.
 8. Kalinina L. M. Teoriia i tekhnologii orhanizatsiinykh mekhanizmv upravlinnia diialnistiu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / L. M. Kalinina // Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu Pedahohiky za 2014 rik. – K.: Pedahohichna dumka, 2014. – S. 90–92.
 9. Maslov V. I. Orhanizatsiini mekhanizmy derzhavno-hromadskoho upravlinnia zahalnoosvitnimy navchalnymy zakladamy v umovakh modernizatsiinykh zmin [Elektronnyi resurs] : posibnyk / V. I. Maslov, L. M. Kalinina. – K. : Pedahohichna dumka, 2014. – 117 s. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/707424/>
 10. Onats O. M. Kontseptualni zasady orhanizatsiinykh mekhanizmv i tekhnologii hromadskoderzhavnogo upravlinnia zahalnoosvitnimy navchalnymy zakladamy [Elektronnyi resurs] : posibnyk / O. M. Onats ; za nauk. red. L. M. Kalininoi. – K. : Pedahohichna dumka, 2014. – 112 s. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/707332/>
 11. Orhanizatsiini mekhanizmy vprovadzhennia Derzhavnogo standartu zahalnoi serednoi osvity [Elektronnyi resurs] : posibnyk / N. M. Ostroverkhova, L. M. Kalinina, L. L. Stratiichuk ta in. / za red. N. M. Ostroverkhovoi. – Kyiv-Kherson, 2014. – 174 s. – Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/7798/>
 12. Parashchenko L. I. Derzhavne upravlinnia rozvytkom zahalnoi serednoi osvity v Ukraini: metodologii, stratehii, mekhanizmy : monohrafiia / L. I. Parashchenko. – K. : Maister knyh, 2011. – S. 284–285. – 536 s.
 13. Parashchenko L. I. Teoriia ta tekhnologii formuvannia modeli systemy ekonomichnykh mekhanizmv upravlinnia zahalnoiu serednoiu osvitoiu [Elektronnyi resurs] : posibnyk / L. I. Parashchenko. – K. : Pedahohichna dumka, 2014. – 197 s. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/707098/>
 14. Topuzov M. O. Proektuvannia informatsiino-osvitnoho seredovyscha navchalnykh zakladiv u suchasnomu suspilstvi [Elektronnyi resurs] / M. O. Topuzov // Ukrainskiy pedahohichnyi zhurnal. – 2017. – N 1. – S. 26–36. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/706821/>
 15. Topuzov M. O. Rozroblennia zmistu proektuvannia informatsiino-osvitnoho seredovyscha VNZ u systemi orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu / M. O. Topuzov // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. – 2012. – N 3 (65). – S. 210–215.
 16. Topuzov O. M. Orhanizatsiini stratehii yak determinanty rozvytku orhanizatsiinoi kultury / O. M. Topuzov, L. M. Kalinina // Suchasni tendentsii rozvytku orhanizatsiinoi kultury zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v informatsiinomu suspilstvi : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 10 kvitnia, 2014 r. / [za zah. red. O.M.Topuzova ; In-t pedahohiky, NAPN Ukrainy]. – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – S. 4–17.

Топузов О. М., доктор педагогических наук, профессор, член-корреспондент НАПН Украины, вице-президент Национальной академии педагогических наук Украины, директор Института педагогики НАПН Украины.

Калинина Л. Н., доктор педагогических наук, профессор, заведующая отдела экономики и управления общим средним образованием Института педагогики НАПН Украины.

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ: МЕТОДОЛОГИИ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

В статье раскрыто научный дискурс современных методологий организационного механизма управления в сфере образования; концепты, сущность и специфику методологий на основе анализа научного наследия ученых из разных областей научного знания; представлено решение научной задачи построения, модернизации и внедрения системы научно обоснованных и эффективно действующих организационных механизмов управления общеобразовательным учебным заведением, как специфической сферы управленческой деятельности, образовательного менеджмента и практики управления сферой образования цифрового общества. Раскрыты методологические и теоретические основы организационного механизма управления как научного феномена и объекта исследования в теории и методике управления образованием.

Ключевые слова: методология; метод; методика; философия управления; системный анализ; системно-кибернетический подход; уровневая система; механизм; организационный механизм.

Торупов О., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Vice-President of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Director of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Kalinina L., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Economics and Management of General Secondary Education at the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

ORGANIZATIONAL MECHANISMS OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENT MANAGEMENT: METHODOLOGY AND THEORETICAL BASES

The article reveals the scientific discourse of modern methodologies of organizational mechanism of management in the education area; definition, essence and features of methodologies based on the analysis of the scientists' works from different areas of scientific knowledge.

The solution of a scientific problem for construction, modernisation and introduction of the system of scientifically reasonable and effective organizational mechanisms of secondary educational establishment management is presented; the results of the fundamental research «Theory and Technologies of the Implementation of Organizational Mechanisms of Educational Establishment Management» conducted by the team of the Educational Establishments Management Laboratory of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine (2012–2014) are provided.

Management is regarded to be the specific sphere of administrative activity, information management and practice of educational management in the information society. From the point of view of systemology and methodology of system analysis, the essence and specificity of the phenomenon of management of a general educational institution and its concepts are revealed; organizational mechanisms of state and public administration of general educational institutions in the conditions of modernization changes; the general laws of management of educational institutions on the basis of democratic and systemic and cybernetic principles, the tendencies of development of state and public administration in the education area under the modern conditions are theoretically substantiated; practical discourse of state and public administration of educational institutions is presented in binary relation with management mechanisms and organizational mechanism as their kind.

Methodological and theoretical bases of organizational mechanism of management are exposed for the first time as a scientific phenomenon and as a research object in the theory and the methodology of educational management.

Nucleus of the theory of mechanism of educational management is given through disclosing of essence and peculiarities of the category-concept field – mechanism and its social context, management mechanism, organizational mechanism of management, information provision for organizational mechanism of management, information management of education, information generators, information processes, informative and administrative activity of a leader. Interconnection of the binary system «management mechanism – management» is analysed, and its influence on efficiency of management process is found out.

Keywords: methodology; method; methodology; management philosophy; analysis of the systems; system-cybernetic approach; level system; mechanism; organizational mechanism.